

УДК 502.1
© 2015

Л.В. УДОД,
аспірантка

Дніпропетровський національний
університет імені Олеся Гончара,
Україна

E-mail: ludaudod@mail.ru

**РОЛЬ УКРАЇНСЬКИХ
ЗАПОВІДНИХ ОБ'ЄКТІВ
У СТВОРЕННІ
ТРАНСКОРДОННИХ
ОХОРОННИХ ТЕРИТОРІЙ**

Викладено особливості утворення та функціонування транснаціональних природоохоронних територій в Європі. Досліджено роль українських заповідних об'єктів у створенні єдиної екомережі на теренах європейських держав.

Ключові слова: інтеграція, національні парки, транснаціональні природоохоронні території, заповідник, резерват.

Інтеграція – процес, що полягає в об'єднанні різних аспектів політичного, економічного, соціального життя суспільства декількох держав. Юридично з 1993 року ряд країн Європи активно співпрацюють між собою, об'єднуючи свої національні економіки. Це допомагає державам більш раціонально використовувати свої ресурси та свій потенціал, а також протистояти країнам-гігантам, що невпинно розвиваються: США, Росія, Китай, Індія тощо [1].

Одним із напрямів інтеграції, і не лише в Європі, є розширення мережі заповідних територій та створення так званих транскордонних природоохоронних об'єктів. Дане явище існує ще з 30-х років ХХ ст. Першість тут зайняли країни північноамериканського материка.

Метою нашого дослідження є вивчення особливостей розвитку мережі транскордонних заповідних територій у Європі, ознайомлення з правовими методами регулювання у подібних заповідних об'єктах. Крім того, варто було розглянути участь України в екологічній інтеграції. Основними методами, що використовувалися в дослідженні є аналіз та синтез даних наукової літератури.

У 1992 р. Рада Європи прийняла концепцію Європейської екомережі (European Ecological Network) як ідею всеєвропейської системи охорони природної спадщини євро-

пейської спільноти. Європейська екомережа (ЕКОНЕТ) – головний напрям реалізації Всеєвропейської стратегії збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, яку затвердили на Конференції міністрів довілля країн Європи в Софії у 1995 р. ЕКОНЕТ була визначена як “система функціонально та територіально взаємопов'язаних природних територій/акваторій, що забезпечує стійкий стан біосфери та функціонування природних систем життєзабезпечення людини”. Кожна країна, яка прийняла стратегію, почала об'єднання своїх охоронних природних територій (ОПТ) в єдину національну систему. Поступово відбувається переростання національних екологічних мереж у регіональні, що включають у себе природоохоронні території різних держав. Більшість європейських ОПТ було об'єднано в мережу “ЄвроМАБ” [1, 8].

Відповідно до значення елементи екомережі поділяють на п'ять рангів, або рівнів: біосферний, всеєвропейський (континентальний), національний, регіональний, локальний. [1].

До складу Європейської екомережі мають входити такі базові елементи:

- *природні ядра*, або осередки (ядра біорізноманіття, ключові природні території). Це території збереження генетичного, видового, екосистемного і ландшафтного різ-

номаніття, середовищ існування організмів, а також видів та ландшафтів європейського значення. Площа їх може бути різною, залежно від збереженого різноманіття і поширення рідкісних видів, але не менше 500 га для локальних природних ядер;

- *екокоридори*, або перехідні зони: просторові, витягнутаї конфігурації структури, що пов'язують природні ядра і включають існуюче біорізноманіття будь-якого ступеня природності, а також території, які підлягають ренатуралізації. Їх головна функція – забезпечення взаємозв'язків між природними екосистемами, наприклад міграційними шляхами. Це можуть бути долини річок, підніжжя височин тощо. Ширина всеєвропейських екокоридорів має бути не менше 15 км, а локальних – 500 м;

- *відновлювальні райони*, або території ренатуралізації, призначені для відновлення порушених компонентів екосистем, середовищ існування і ландшафтів європейського значення або повного відновлення деяких районів;

- *буферні зони*: території, що оточують природні ядра і сприяють зміцненню мережі та захисту природних ядер (біоцентрів) від впливу негативних зовнішніх факторів;

- *території природного розвитку* призначені для посилення ефективності екомережі. Ними можуть бути території з рідкісними видами, розірвані частини екокоридорів тощо [1, 2].

Правовою підставою визначення природних ядер Європейської екомережі є дві директиви Європейського Союзу щодо збереження:

1) диких птахів (Council Directive 79/409/EEC on the conservation of wild birds), на територіях спеціальної охорони (Special Protection Areas);

2) природних середовищ існування дикої фауни та флори (Council Directive 92/43/EEC on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora); на територіях (місцях), важливих для Європейського Союзу (Sites of Community Importance) [8].

Системна концепція охорони природи має багато екологічних та економічних переваг порівняно з ізольованими ОПТ. Це й стало причиною росту популярності системної

концепції не лише в Європі, але й на інших континентах.

Одним із головних напрямів та наслідків регіоналізації систем ОПТ є поява принципово нового типу охоронних природних територій – транскордонних ОПТ (далі ТОПТ). Згідно з визначенням МСОП, “ТОПТ – це ділянка суші і/або моря, по території якої проходить один або декілька адміністративних кордонів держав, що виконує природоохоронні функції та управляється країнами спільно на основі законів міжнародного права”. Найбільшу площу вони займають у Північній Америці (1 511 627,1 км²), а найменшу – у Європі (188 153 км²). У цілому транскордонні природоохоронні території займають 4 626 601,85 км², або 3,1 % суші [2, 9].

Порівняно з ізольованими охоронними територіями транскордонні комплекси мають низку переваг біологічного та економічного характеру. Так, при злитті декількох ОПТ в єдиний комплекс підвищується стійкість екосистеми, збільшується тривалість життя організмів, тобто режим охорони стає більш ефективним. Крім того, полегшуються операції по реінтродукції видів, контролю чисельності організмів. У ТОПТ більш ефективно здійснюється проведення наукових досліджень, а також щоденного моніторингу. Іншим, не менш важливим аспектом є економічні переваги ТОПТ, адже нестача фінансування існує завжди, і одним із шляхів його подолання є саме об'єднання окремих ОПТ. У результаті суттєво знижуються затрати на основні та оборотні фонди [2].

Крім зазначених природоохоронних та економічних переваг, створення ТОПТ, як правило, сприяє росту рекреаційної привабливості території.

На сьогодні Європа за кількістю ТОПТ займає перше місце серед регіонів світу – 58, що об'єднують 239 природоохоронних територій різного рівня [2].

Україна також активно бере участь у розбудові європейської екомережі. Розглянемо дещо детальніше об'єкти українського природного заповідного фонду, що є складовими ТОПТ.

1. *Шацький національний парк* (НП) створений для збереження унікальних природних

комплексів, які мають особливу природоохоронну, оздоровчу, історико-культурну, наукову, еколого-освітню та естетичну цінність. Почав функціонувати з 1 квітня 1984 р. У 2002 році рішенням 17-ої сесії Бюро координаційного Комітету ЮНЕСКО МАБ парку було надано статус біосферного резервату. У 2011 році була підписана тристороння угода між Урядами України, Білорусії та Польщі про утворення транскордонного біосферного резервату “Західне Полісся” [6, 7].

2. НП “Прип’ять-Стохід” створений у 2007 році для збереження болотистої місцевості з численними озерами в долинах річок Прип’ять та Стохід. Був реорганізований з однойменного регіонального ландшафтного парку. 2009 року визнаний одним з найбільших комплексів заплавних лук і боліт. Розташований на кордоні України і Республіки Білорусь. Отримав статус Рамсарської транскордонної території міжнародного значення “Прип’ять-Стохід-Простир” [5].

3. Дунайський біосферний заповідник заснований у 1976 році як філіал Чорноморського заповідника. 1998 року Указом Президента надано статус біосферного заповідника; разом з румунським біосферним резерватом “Дельта Дунаю” став транскордонним природоохоронним об’єктом міжнародного значення. Мета створення – охорона унікальних водно-

болотних угідь в Європі, а також долини Дунаю [4].

4. НП “Ужанський” та регіональний ландшафтний парк “Надсанський” у 1998 році стали частиною міжнародного біосферного резервату “Східні Карпати”. Резерват створений на базі природоохоронних територій Польщі, Словаччини та України [7, 9].

5. Природний заповідник “Розточчя”. 2011 року ЮНЕСКО ухвалило рішення про включення даної території до складу міжнародного біосферного резервату “Розточчя”. Це однією складовою став польський однойменний національний парк [7, 8].

6. НП “Деснянсько-Старогутський” рішенням 21 сесії Міжнародної координаційної ради з програми ЮНЕСКО “Людина і біосфера” в 2009 році парк було включено до Світової мережі біосферних резерватів ЮНЕСКО. Іншу частину резервату становить біосферний заповідник “Неруссо-Деснянське Полісся” (Росія) [3].

Таким чином, Україна активно співпрацює з іншими державами у сфері охорони природи, що допомагає не лише розвивати екологічну мережу Європи, але й співпрацювати та обмінюватися досвідом із сусідами для більш раціонального збереження природних комплексів. Розглянуто об’єкти заповідного фонду України, що є складовими транскордонних заповідних територій.

Бібліографія

1. Гавриленко О.П. Екогеографія України: навчальний посібник / О.П. Гавриленко. – К.: Знання, 2008. – 646 с.

2. Копьлова С.Л. Трансграничные особо охраняемые природные территории мира / С.Л. Копьлова // Вестник Московского университета. – 2003. – № 6. – С. 28–33. – (Серия 5: География).

3. Офіційний сайт Деснянсько-Старогутського національного парку [Електронний ресурс] / Спосіб доступу: URL: <http://nppds.narod.ru/>

4. Офіційний сайт Дунайського біосферного заповідника [Електронний ресурс] / Спосіб доступу: URL: <http://www.dbr.org.ua/>

5. Офіційний сайт НП Прип’ять-Стохід [Електронний ресурс] / Спосіб доступу: URL: <http://www.pripyat-stohid.com.ua/>

6. Офіційний сайт Шацького біосферного резервату [Електронний ресурс] / Спосіб доступу: URL: <http://shatskyibr.com.ua/>

7. Офіційний сайт ЮНЕСКО [Електронний ресурс] / Спосіб доступу: URL: <http://unesco.org.ua/>

8. Сайт Ради Європи [Електронний ресурс] / Спосіб доступу: URL: http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/nature/econetworks/default_en.asp

9. Trevor Sandwith, Clare Shine, Lawrence Hamilton, David Sheppard. Transboundary Protected Areas for Peace and Cooperation. – Cardiff, 2001.

Рецензент – доктор біологічних наук,
професор О.В. Жуков